

Zadnji su dani kolovoza, kiši cijele noći i jutrom je južni Velebit negdje iza oblaka. Terasa uz riječicu Otuču je zatvorena, u cafe baru "Rustika" mračno je kao uvečer. Dvoje nas sjedi za šankom, dvoje je za jednim stolom. "Ovdje pijemo kavu ujutro, poslije posla pivu, ovdje i izlazimo navečer. Nema gdje drugo", kaže mi Momčilo. Generacijski

Zgrade uz gradski park stoje prazne i propadaju od 1990-ih

smo blizu, ali svijetovima daleko. Rođen je u okolici Knina, odakle je devedesetih izbjegao s roditeljima u Beograd. Tamo je odrastao i završio školovanje, nakon toga je otišao u Beč, gdje je radio na baušteli, pa

natrag u Beograd, da bi se prije dvije godine doselio k djedu u Gračac. "Ded se vratio 2008. godine, rekao je da će ovdje umrijeti", kaže mi. Iz Beograda mu nedostaje jedino noćni život na Skadarliji, ali osim toga, draže mu je biti ovdje, unatoč svemu čega nema. A nema baš mladih ljudi, nema drugih mjesta za izlaske osim ovoga bara, nema poslova i prilika, nema gotovo ničega, kaže, ali ima vremena i planina. On i djed bave se poljoprivredom. Kad je kiša, nema mu druge nego sjediti ovdje. Prije nego što je Momin djed izbjegao iz Gračaca, mjesto je bilo većinski srpsko. Na ove su prostore Vlasi došli u bijegu pred osmanlijskim osvajanjima, da bi tijekom i nakon Drugog svjetskog rata gotovo u potpunosti potisnuli nekad domicilno katoličko stanovništvo. Tridesetih je godina prošlog stoljeća ovdje osnovan četnički odbor, stvara se uporište u ovom dijelu Like, a iz tog je razdoblja u povijest upisana bitka za Gračac iz siječnja 1943. godine, kad je, po nekim navodima, i do šest tisuća partizana opkolilo grad. Višednevna borba pod ledenom kišom završila je četničkom pobjedom, kojom je određena demografska i kulturna slika Gračaca - barem u sljedećih četrdeset godina. Ta će se slika obrnuti sredinom devedesetih, kad mnogi, poput Momčila i njegove obitelji, odlaze u izbjeglištvo, da bi se završetkom ratnih

sukoba rijetki poželjeli vratiti u opustošeni kraj, a i oni su uglavnom nečiji djedovi, koji ne poznaju drugo nego ove prostore. Tako danas nešto manje od 3000 stanovnika čine ti povratnici, doseljenici iz okolnih ruralnih područja i drugih krajeva Hrvatske, kao i Hrvati protjerani iz Bosne, većinom oni iz Kaknja. Od tamo je u Gračac još kao dijete stigao i Luka, koji nas sluša iza šanka. No o tome rijetko razgovaraju, o tome zapravo uopće ne razmišljaju. Danas su, objašnjava mi Momo, češći "miješani brakovi" nego što je to bilo prije rata. "Mlade ljude svakako više nije briga za to tko je čiji. Svima nam je jednako", kaže mi.

Trojica mještana sjede stiješnjeni na klupi u gradskom parku, oni su isto iz Kaknja i zato mi ne znaju reći točno što se nalazilo prije rata u opustjeloj zgradi iza njih, gdje je natpis na ćirilici izbljedio i otpao sa žbukom, da ga se ne da više pročitati. "Neka prodavnica, valjda", kaže mi jedan od njih, jednako je izgledalo i kad su oni došli. Predlažu mi da se doselim ovamo i otvorim fotografsku radnju, toga eto nedostaje u gradu, baš nema fotografske radnje. "Ima jedan čovjek kojeg se može nazvati, pa on dode i slika kad treba." Jedan čovjek na površinom najveću općinu u državi, s najvećom stopom iseljavanja stanovnika unazad nekoliko godina. Nije to ništa nelogično - nekadašnje važno prometno čvorište koje je spajalo Liku s Dalmacijom izgradnjom autoceste potisnuto je u zaleđe, i dok se obala turistički i infrastrukturno razvijala do devastacije izgradnjom, lički su gradovi tako postupno klonuli. Novom administrativnom podjelom nakon 1995. godine, po svemu lički, Gračac je pripao Zadarskoj županiji. Momčilo i Luka kažu da je i to jedan od razloga zašto se njihova generacija većinom odselila - lički životni standard i dalmatinske cijene. Većinu administracije, uglavnom vezano za Poljoprivrednu savjetodavnu službu, moraju obavljati u Zadru. Po zatvaranju Općinskog suda u Gračacu, pripali su onom u Gospiću. Općinski se sud, uzgred rečeno, nalazio u Ulici dr. Mile Budaka, središnju ulicu na koju izlaze ona Hrvatskog proljeća, Hrvatske mladeži, Bratske zajednice, tu su i Mislav i Tomislav, te poginuli branitelji iz ovoga kraja - ukratko sve je tu da olakša povratak izbjeglom i protjeranom stanovništvu. Nikoli Tesli pripao je jedan odvojak uz barem istoimenu osnovnu školu. Jedan Zadar teško može pojmiti probleme nekog Gračaca. I dok se magistralnom cestom lako stigne i do Obrovca prema Zadru i do Gospića, pa i Udbine, ceste koje vode prema Mazinu i Donjem Lapcu, Srbu i Suvaji, zapuštene su poput mjesta kroz koja prolaze. Zatvoren je to krug - no ono što je sigurno, infrastruktura dovodi ljude, ne obratno. Mjesto iz kojeg je danas potrebno voziti stotinjak

kilometara da bi se došlo do gradskih institucija, nekad je bilo važno prometno središte kotline između Velebita i Ličke Pešivice, s razvijenom industrijom koja je naseljavala kraj ljudima iz cijele regije, a izvozila proizvode po cijelom svijetu. Željeznička je pruga provedena kroz Gračac 1925. godine, čime je Zagreb povezan s Kinom i Splitom. Graditelj ličke pruge, inženjer Nikola Turkalj, projektant, između ostalog, zagrebačkog Hendrixova mosta, tijekom svog boravka u Gračacu u vrijeme izvođenja radova na željeznici, otkrio je i obližnje Cerovečke spilje, jednu od prirodnih atrakcija radi kojih se sve više turista

odlučuje na kraći boravak u ovom kraju. Radi se i dalje ipak o malim brojevima za pojmove lijepe naše turističke zemlje. Izgradnjom i uređenjem prometnih putova, Gračac u vrijeme turističke ekspanzije Jugoslavije u drugoj polovici 20. stoljeća postaje obvezno stajalište prije prodora prema obali. Tako je 1975. godine prema projektu građevinskog poduzeća "Vladimir Gortan" iz Zagreba izgrađen motel "Lički krovovi", neodoljivo nostalgican primjer turističke arhitekture onoga vremena kad niži standard smještaja nije nipošto po-drazumijevao i nisku prostornu kvalitetu.

Nastavak na sljedećoj stranici ➔

Središte Gračaca

